

Linus Hermansson

Den politiska betydelsen av delad sårbarhet

Hur ska kyrkan förhålla sig till motsättningen mellan staten som å ena sidan garant för grundläggande mänskliga rättigheter och å andra sidan genomförare av en politik som marginaliserar? Med utgångspunkt i erfarenheter från gränspolisens tillslag mot Svenska kyrkans familjeläger i augusti 2017 diskuterar här Linus Hermansson fortsatt arbete mot exkludering och våld när värderingar skiftar i det offentliga samtalet.

I år är det sju år sedan gränspolisens gjorde ett tillslag mot Malmö pastorats familjeläger på vandrarhemmet i Klåveröd, i Söderåsens nationalpark. Jag var en av diakonerna som arbetade på lägret. Tillsammans hade vi byggt upp ett psykosocialt stödprogram för familjer med traumaerfarenhet och andra psykosociala utmaningar. För att hantera trauma, inte minst för barn, är det avgörande att skapa trygga rum för att börja bygga upp tillit till vuxenvärlden igen.

När vi anlände till vandrarhemmet började vi i personalen laga mat, föräldrarna dukade ett långbord i matsalen och barnen lekte utanför. Plötsligt såg vi civilklädda personer smyga ut från skogarna och omringa vandrarhemmet. När de till slut identifierade sig framkom att de var poliser. Totalt var det ett trettio-tal poliser, några med hundar, och gränskontrollanter. Deltagarnas reaktioner varierade från chock och resignation, till starkare ångestreaktioner hos några barn och föräldrar utifrån tidigare erfarenheter. Till slut kördes fem av de deltagande familjerna till Rättscentrum i Malmö och deporterades senare efter en utdragen process. Flera har berättat om att de utsattes för ytterligare våld från polisen. I efterhand kom det fram, bland annat i polisens dokumentation, att det funnits ett pågående underrättelsearbete och att gränspolisens åtminstone vid ett tillfälle spanade utanför en kyrka i Malmö.

Händelsen blev en väckarklocka för mig. Fram till dess hade jag sett relationen mellan kyrka och stat som

framför allt präglad av samverkan och ömsesidig respekt, inte minst i en lokal kontext där det i många fall där jag arbetat funnits välfungerande samarbeten mellan kyrka och polis eller andra myndigheter. Samtidigt visade tillslaget mot vårt diakonala arbete att vår utgångspunkt i den enskilda människans grundläggande okränkbara värde krockade med polisens politiskt beslutade uppdrag.

I den här artikeln vill jag diskutera en av de motsättningar som uppstår när politiken tar en alltmer repressiv riktning i förhållande till grupper som ses som oönskade eller ovärdiga. Hur ska Svenska kyrkan i en sådan situation förhålla sig till spänningen mellan att söka dialog med staten och att vara allierad med de som marginaliseras? Jag vill lyfta fram utmaningar med en dialogisk position, undersöka vad den innebär under en samhällsutveckling där humanism, mänskliga rättigheter och etik tappar mark. Jag kommer att argumentera för att ett möte med gemensam sårbarhet som utgångspunkt leder till att kyrkan behöver positionera sig med människor som lever i marginaliserade positioner även när det innebär konfrontation med det offentliga.

Kyrka och stat – faran med att söka dialog

Sverige har beskrivits som en korporativ stat där överenskommelser mellan viktiga samhällsaktörer och intressen söks genom till exempel gedigna statliga utredningar med dialog och remiss. Att lösningar söks genom

förhandlingar mellan viktiga samhällsintressen innebär samtidigt inte automatiskt ett samhälle med ökad respekt för mänskliga rättigheter, utan ojämlikhet kan också upprätthållas genom forfarande av tankevärldar och språk. Idén om det inkluderande samhället kan på det sättet å ena sidan i vissa situationer utgöra en grund för att fler människor får tillgång till det offentliga rummet och sina rättigheter. Å andra sidan kan själva idén om att vi lever i ett inkluderande, och dialoginriktat, samhälle mobiliseras, ofta outtalat och omedvetet, av grupper som har en mer privilegierad position med konsekvens att aktiv exkludering av andra grupper döljs.

Staten har, ibland med stöd av kyrkan, återkommande utövat ekonomiskt, socialt och ibland även fysiskt våld mot människor som betraktats som oönskade: människor i prostitution, romer, EU-migranter, människor med funktionsnedsättningar eller kroniska sjukdomar, samer, människor med missbruksproblematik eller i ekonomisk utsatthet, människor på flykt eller med utländsk bakgrund, människor som uppfattats som avvikande rörande sexuell läggning eller könsidentitet. Samtidigt används ofta positivt laddade ord och omsorgsargument för att legitimera allvarliga kränkningar från statens sida. Exempel på detta är hur en kombination av misstänkliggörande och omsorgsargument används för att motivera deportationer. Tillslag mot arbetsplatser för att hitta

papperslösa kan då samtidigt presenteras som insatser mot illegalt arbete och skydd mot exploatering även när insatserna leder till deportation för arbetstagaren och utan att omständigheterna som driver människor att arbeta utan papper diskuteras. Människor som vistas i Sverige delas genom sådana konstruktioner in i värdiga och ovärdiga att tillhöra gemenskapen. Det paradoxala är samtidigt att staten också är den yttersta garanten för många rättigheter, inte minst för precis de som marginaliseras i samhället. Staten är inte på det sättet vare sig ond eller god utan utgör också en grund för ett fungerande och inkluderande samhälle. Motsägelsefullheten i att staten både är motpart och allierad är ett dilemma i många rättighetskamper.

Hur kyrkan och dess företrädare förhåller sig till detta är betydelsefullt och komplext. Olika samhällsteorier har i filosofen Michel Foucaults efterföljd undersökt hur det som framstår som ”gott” och välgörenhet, till exempel kyrkliga institutioner, civilsamhällen och mänskliga rättigheter, kan användas som medel för att befästa ojämlikhet och befintliga maktstrukturer. Den typen av ”godhet” som de står för kan samtidigt som den är helt livsavgörande för enskilda människor också vara politiskt farlig genom att den legitimerar förtryckande makt och försvårar motstånd. För att motverka att diakoni på det sättet låser fast människor och bidrar till marginalisering behöver de möten som sker i kyrkan, i diakoni och församlingsliv, tas som utgångspunkt för att också utmana exkluderande maktutövning.

De goda relationerna med många delar av samhället gör att kyrkan kan fungera som en brobyggare och motverka den polarisering som sker och på många sätt sannolikt gynnar populistiska rörelser. Jag menar samtidigt att riskerna med en sådan position ökar när det offentliga rummet, där dialogerna och samtalen äger rum, förflyttas i en alltmer exkluderande, och för vissa grupper som papperslösa, repressiv riktning. Även när de

regler vi ska följa är framtagna i demokrati och dialog kan genomförandet innebära våld och repression mot dem som inte anses tillräckligt värdiga att få tillträde till det offentliga.

Ofrånkomlig konfrontation

Det dramatiska och repressiva ingrepp våra församlingsmedlemmar och familjelägerdeltagare utsattes för riskerar att osynliggöras om kyrkan, liksom andra aktörer, bidrar till legitimering av statens ”goda intentioner” genom att sluta upp kring mänskliga rättigheter i en dialog och ett samtal som de som utsätts för repressionen utestängs ifrån. Vaga hänvisningar till mänskliga rättigheter och demokrati kan bli ett sätt att uttrycka en idémässig makt som låser fast samhället i den rådande strukturen – utan att ta hänsyn till människors faktiskt levda erfarenheter av strukturen eller alternativa sätt att organisera samhället. I stället behöver kyrkan och dess företrädare konfrontera den statliga maktens våld när enskilda utmålas som ovärdiga eller icke-tillhörande. Politiska ställningstaganden för människor i marginaliserade livspositioner har kyrkan och inte minst enskilda och grupper av kristna, inklusive diakoner, präster och biskopar, tagit återkommande genom kyrkohistorien.

dem som företrädde kyrkan hävdade tvärtom vikten av trygga platser. Dåvarande ärkebiskop Antje Jackelén beskrev till exempel i ett uttalande ett samhälle utan fredade rum som ett samhälle på väg mot barbari.

Gränspolisens i Region Syd agerade i strid med den så kallade brandväggsprincipen som finns i internationell rätt om separation mellan tillhandahållande av rättigheter och genomförande av gränskontroll. Deras agerande var inte heller förenligt med den proportionalitetsprincip som ska styra polisens insatser eller riktlinjer för gränspolisens arbete i andra polisregioner. Men det fick inga rättsliga konsekvenser för polisen. Det är viktigt att komma ihåg att tillslaget skedde efter att det politiska samtalet skiftat drastiskt i november 2015. Regeringen uttryckte redan i regleringsbrevet till polismyndigheten 2016 att gränspolisens verkställande arbete skulle prioriteras och särskilda rörliga kontrollgrupper infördes inom polisen för att bedriva spaning och frihetsberövanden mot papperslösa. De ökande kraven på gränspolisens fick till följd att ett antal insatser med allvarliga konsekvenser genomfördes. Bland annat begärde polisen ut adressuppgifter till familjer som hade kontakt med socialtjänsten i Malmö, vilket drabbade familjerna

”Hur kyrkan och dess företrädare förhåller sig till detta är betydelsefullt och komplext.”

En sådan konfrontation skedde delvis efter tillslaget då det uppstod en debatt om fredade rum. Gränspolisens i Skåne stod år 2017 relativt ensamma när de påstod att sådana rum inte fanns. Den operativa chef som företrädde gränspolisens i media hävdade i en intervju i Sydsvenskan efter tillslaget att han möjligen ”skulle tveka att gå in på ett sjukhus och hämta någon från operationsbordet”. Flera av

svårt och skadade förtroendet för socialtjänsten. Även då ledde agerandet till omfattande diskussion och kritik.

Ökande avstånd i värderingar

Synen på flyktingar, invandring och människor i marginaliserade positioner fortsatt att ändras i det offentliga samtalet och lagstiftning sedan 2015. I socioekonomiskt marginaliserade områden och bland människor på

flykt är det tydligt hur det skiftet har direkt inverkan på människors liv. Till församlingarnas diakoni söker sig en påfallande heterogen grupp av människor som på olika sätt inte faller innanför normen av värdiga medborgare och har fått allt svårare även med grundläggande behov som mat, kläder och mediciner. Förändringarna speglar samtidigt förändringar som pågått under mer än trettio år i Sverige. Det kan kontrasteras mot den utveckling som skedde under andra halvan av 1900-talet då, trots de övergrepp som också skedde från statens sida, allt fler grupper inkluderades i samhället och gavs utökade rättigheter.

Särskilt svårt drabbas de som lever som papperslösa. De är i sig en heterogen grupp där många till exempel är statslösa och inte kan utvisas utan hamnar i långvarig limbo. Det skulle behövas riktiga vägar till en reguljär tillvaro för många i den gruppen med inkludering, arbete och uppehållstillstånd. Betydligt mer hänsyn behöver tas till sårbara grupper av papperslösa som barn, kvinnor med kort utbildningsbakgrund, äldre, sjuka och människor med trauma.

Tyvärr pågår en utveckling i Sverige, liksom många andra länder, i en radikalt annan riktning. Ett extremt exempel är att det sedan 2023 pågår en utredning om att införa en informationsplikt, av civilsamhällesorganisationer och fackförbund kallad angiverilag, vilket innebär att offentliganställda kan bli tvungna att ange papperslösa de kommer i kontakt med till polisen. Förslaget har kritiserats av en lång rad aktörer som berörda fackförbund, civilsamhällesorganisationer och Sveriges kommuner och regioner (SKR), däribland ärkebiskop Martin Modéus. I en aktuell undersökning från Akademikerförbundet SSR uppger 6 av 10 socialsekreterare att de inte skulle följa lagen oavsett påföljd. Om utredningen presenterar förslag om att trots allt motstånd genomföra angiverilagen och lagförslaget sedan antas av riksdagen kommer det få direkta konsekvenser i församlingsgemenskap och diakoni. En

översyn av konsekvenserna genomförs för närvarande på uppdrag av kyrkomötet. För den enskilda skulle en sådan lag innebära ett mycket allvarligt lidande med rädsla för att gå till skolan, söka sjukvård eller uppsöka socialtjänsten för skydd mot hot och våld. Den statliga utredningen har fått förlängt uppdrag och ska vara klar den 29 november 2024.

Det radikala med öppen gemenskap i församlingen

När besökare i diakonin och församlingsmedlemmar drabbas av det som, åtminstone från deras perspektiv, är våld från staten blir frågor om konfrontation mellan kristna värderingar och det offentliga samtalets förändrade riktning smärtsamma. I församlingen finns förutsättningar för verkligt möte och gemenskap utifrån vår delade sårbarhet. I bästa fall, att faktiskt möta varandras blick på riktigt, och skapa verkliga relationer. Därför blir smärtan av att medlemmar i gemenskapen deporteras eller utsätts för administrativt, ekonomiskt eller socialt våld så stor.

Att arbeta med sådana öppna gemenskaper för barn och vuxna är utifrån min erfarenhet inte enkelt, snarare har verksamheterna alltid kämpat med syfte, organisation, tillgänglighet och att skapa verklig gemenskap mellan deltagarna. Det är inte på något sätt platser fria från ojämlikhet eller hierarkier, men de strävar efter att vara det. Den gemenskap vi skapade med deltagarna på familjelägret uppstod i dialog efter att de efterfrågat just en mötesplats för att få dela gemenskap och erfarenhet av en mycket svår livssituation. De har också berättat om att familjeutflykter och läger blev en plats för verkliga möten och vänskapsband.

Användning av positivt laddade ord som inkludering och alla människors lika värde kan ibland dölja att sådana gemenskaper kan vara utmanande när de inkluderar de som ses som ovärdiga att delta i samhället. Det finns en parallell till hur utmanande den gemenskap som beskrivs i evangelierna var då. Att hålla inkluderan-

de gemenskaper öppna handlar inte bara om diakoni som omsorg utan kan också vara uttryck för något politiskt utmanande.

Våldsutövning och repression möjliggörs av att människor kategoriseras som en grupp och osynliggörs. Därför är det så radikalt att vi, och även många människor utanför kyrkan, fortsätter att förlora oss i den andres ansikte, där vi i den andres smärta och sårbarhet också kan känna igen vårt liv. Kyrkan driver inte ensam den kampen. Stora delar av civilsamhället, professionella inom offentlig sektor, akademi och till och med kommuner har tagit ställning mot repressiva åtgärder mot människor på flykt och andra marginaliserade positioner. Men när värderingar skiftar måste det finnas rötter och grunder att återvända till, vilket är en stor utmaning i ett sekulärt och modernt samhälle. Där har kyrkan något att erbjuda även till dem som inte delar vår tro.

En kyrka lojal med marginaliserade besökare och medlemmar

Gemenskap och verkligt möte skapar också krav på lojalitet för en kyrka som bygger på sådana gemenskaper. Dialog och hävdande av mänskliga värden i relation till staten är betydelsefullt. Det värnar samtalet, motverkar polarisering och hävdar det mänskliga värdet. Staten och det offentliga är helt centrala för att garantera det öppna samtalet och garantera grundläggande rättigheter. Men i situationer av allvarligt statligt våld eller en stat som påverkas av främlingsfientliga värderingar behöver kyrkan ytterst utgå från det etiska kravet att stå upp för de människor som marginaliseras i samhället. När människor som deltagit i kyrkans barnverksamheter, öppna kaféverksamheter och gudstjänstliv slits ur kyrkans verksamhet och deporteras uppstår sår i gemenskapen. En etik grundad i att se den enskilda, liv i församlingsgemenskap (med dess ofullkomlighet), i vår delade sårbarhet (som Gud ytterst delar med oss

på korset) tvingar oss då att ta ställning. För att läka såren behövs positionering tillsammans med dem som utsätts för ingrepp från statens sida vilket kräver både tydlighet och stor försiktighet i dialog med staten.

Även om det (alltid) finns hopp om att dialog leder till bättre förutsättningar för ett gott och inkluderande samhälle kommer det inte till stånd utan politiska ställningstaganden. Där är Svenska kyrkan, tillsammans med andra kristna samfund, en oerhört viktig aktör både historiskt och i den nuvarande debatten, vilket inte minst märks genom det motstånd hon möter från dem som verkar för en mer främlingsfientlig politik. Kyrkans förtroende, samverkansmöjligheter och goda kontakter är en tillgång för att kunna verka för inkludering av människor på flykt och andra exkluderade grupper. Men en farlig sådan. Genom för stor rädsla att ta ställning riskerar vi att legitimera de institutioner vi samtalar med och därmed den politik som förs.

Jag tror att det viktigaste sättet att motverka exkluderande diskurser och marginalisering är att verka för delaktighet och tillträde till det offentliga rummet. Det är samtidigt utifrån min erfarenhet i praktiken komplicerat, fullt av maktojämlikhet och svårt att skapa varaktiga strukturer för. Det är nästan alltid utmaningar med representativitet och ibland svårt att motivera varför en person i en utsatt

livssituation ska lägga energi på påverkansarbete. Jag tror att arbete med delaktighet och inkludering är svårt för att det utmanar föreställningar om de människor som marginaliseras, själva marginaliseringen sker ju just genom att människor exkluderas från det offentliga, kategoriseras och utgör en anonym grupp, i fallet med papperslösa beskrivs de till och med som "illegala". På liknande sätt misskrediteras många andra grupper som söker sig till kyrkorna för stöd. Men just därför är det så centralt att utmana idén om vems röst som är viktig.

Det är inte alltid de människor som drabbas av repressiv politik kan eller vill komma till tals själva. Det är tyvärr inte så konstigt. Förlorat tillträde till det politiska och offentliga samtalet kan till och med förstås som en avgörande aspekt av att människor avhumaniseras. Priset för att ta ett offentligt utrymme kan vara högt. Då har kyrkan ett viktigt uppdrag att på andra sätt låta sådana perspektiv komma fram och själv stå på de drabbades sida, oavsett de är deltagare i våra verksamheter, besökare i diakonin eller finns i det omgivande samhället. Det kan också innebära att kyrkan själv marginaliseras.

Det finns hopp om att flytta tillbaka det offentliga samtalet i en mer inkluderande riktning. Det som drabbade deltagarna på vårt familjeläger kan inte få ske igen. Oavsett om de var papperslösa och blev deporterade

eller hade rätt att vistas i Sverige lever deltagarna fortfarande med erfarenheterna av hur staten, genom gränspoliserna, trängde in på en plats dit de sökt sig för att vara trygga och få stöd. Samtidigt var det betydelsefullt och läkande för dem att så många protesterade mot gränspolisens agerande. Därför är det avgörande att fortsätta arbetet med att försvara trygga rum och fortsätta positionera kyrkan vid sidan av de som marginaliseras i samhället.

LINUS HERMANSSON

Diakon och doktorand i socialt arbete
vid Göteborgs universitet.

Litteratur:

Arendt, Hannah (1973). *The origins of totalitarianism* [1951]. New York: Harcourt.

Derrida, Jaques (2005). *Lagens kraft*. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag.

Hermansson, Linus, et al. (2022). Firewalls: A necessary tool to enable social rights for undocumented migrants in social work. *I International Social Work* 2022 Vol. 65 Issue 4.

Levinas, Emmanuel (2006). *Humanism of the Other* [1972]. Chicago: University of Illinois Press.

Lutheran World Federation (2024). *Kyrkan i det offentliga rummet* [Andra utgåvan]. Stockholm: LWF.

Ricoeur, Paul (2011). *Homo Capax: texter av Paul Ricoeur om etik och filosofisk antropologi*. Göteborg: Daidalos.